

Henri Bergson i *élan vital*

- [Wprowadzenie](#)
- [Przeczytaj](#)
- [Audiobook](#)
- [Film edukacyjny](#)
- [Dla nauczyciela](#)

Bibliografia:

- Źródło: Henri Bergson, *Ewolucja twórcza*, tłum. F. Znaniecki, Kraków 2003.
- Źródło: Bolesław Leśmian, ^{***}, [w:] tegoż, *Dziejba leśna*.

Źródło: Pixabay, domena publiczna.

Jak działa kamera filmowa? Kolejne klatki filmu, puszczane w szybkim tempie, dają złudzenie ruchu. Francuski filozof Henri Bergson twierdził, że tak właśnie funkcjonuje nasz umysł. Intelpekt pozwala nam poznać statyczną rzeczywistość materialną, ale duchowa istota rzeczywistości jest dynamiczna i poznajemy ją w sposób intuicyjny. Ta duchowa siła życiowa, *élan vital*, jest źródłem niewyczerpanej ewolucji twórczej.

Twoje cele

- Poznasz intuicjonizm filozoficzny Henri Bergsona.
- Opisziesz, na czym polega poznanie intuicyjne.
- Przeanalizujesz, stworzoną przez Bergsona koncepcję ewolucji twórczej.

Przeczytaj

Dla zainteresowanych

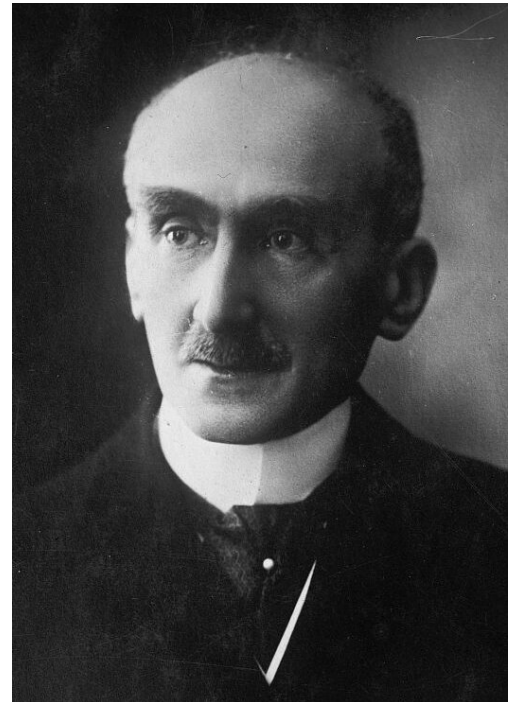
Aby dowiedzieć się więcej, zapoznaj się z poniższymi materiałami:

- [Argumentacja Zenona](#)
- [Słownik filozoficzny. Henri Bergson: wpływ i recepcja](#)

Henri Bergson był francuskim filozofem. Uchodzi za twórcę intuicjonizmu filozoficznego. Co ciekawe, był laureatem Nagrody Nobla w dziedzinie literatury (1927). Urodził się w Paryżu, ale pierwsze lata życia spędził w Anglii. Kiedy miał dziewięć lat, rodzina powróciła do Francji. Jego ojciec był polskim Żydem (opuścił Warszawę jako dziecko w roku wybuchu powstania listopadowego). Matka pochodziła z rodziny angielskich i irlandzkich Żydów.

Bergson studiował w paryskiej École Normale Supérieure. Przez kilkanaście lat pracował w charakterze nauczyciela filozofii w liceach na prowincji i w Paryżu. W 1889 r. uzyskał tytuł doktora, a w roku 1898 – tytuł profesora. W 1900 r. objął posadę wykładowcy filozofii w Collège de France. Oryginalne, rozwijane w kolejnych pracach poglądy oraz wybitny talent krasomówczy przysporzyły mu ogromnej popularności – jeździł z licznymi gościnnymi wykładami na angielskie, amerykańskie i hiszpańskie uczelnie.

Cechą charakterystyczną jego badań było to, że łączył w nich tradycyjne problemy filozoficzne ze współczesną mu wiedzą naukową – prowadził dociekania z pogranicza filozofii i takich nauk, jak biologia, neurologia czy psychologia. Podejmował w szczególności pytania z obszaru ludzkiego myślenia i doświadczania świata.

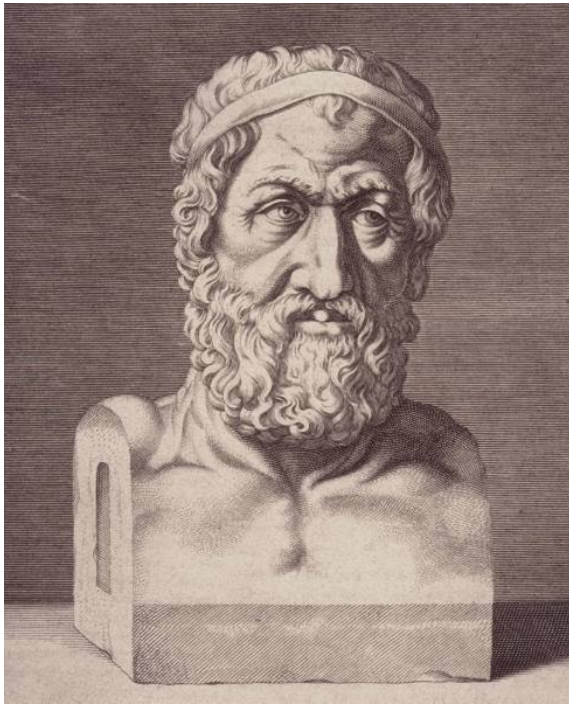

Henri Bergson (1859–1941)

Źródło: Wikimedia Commons, domena publiczna.

W późniejszych pracach zwrócił się także w stronę zagadnień etycznych i religijnych, próbując znaleźć rozwiązanie konfliktów trapiących ludzkość w tych sferach.

W czasie I wojny światowej zaangażował się w politykę, negocjując m.in. z Hiszpanią i Stanami Zjednoczonymi ich udział w wojnie po stronie Francji. Zdaniem wielu

Zenon z Elei

Jednym z głównych wyjściowych zagadnień, przed którym stanął Henri Bergson, były **paradoksy Zenona z Elei**: ruch, miara, ilość, miejsce, stos, siew. Uważał, że paradoksy te dobrze obrazują pewien problem z obszaru filozoficznego opisu rzeczywistości – szukał jego przezwyciężenia.

Źródło: Wikimedia Commons, domena publiczna.

historyków przyczynił się do słynnej deklaracji prezydenta Wilsona z 1917 r. o potrzebie powołania międzynarodowej instytucji, której celem byłoby zapobieganie konfliktom zbrojnym. W 1918 r. został członkiem Akademii Francuskiej, a w roku 1921 – pierwszym przewodniczącym Międzynarodowej Komisji Współpracy Intelktualnej przy Lidze Narodów (w 1946 r. miejsce tej komisji zajmie UNESCO). Pod koniec życia gotów był nawrócić się na katolicyzm. Pozostał jednak przy wierze swych przodków, co było jego reakcją na narastający antysemityzm za czasów reżimu Francji Vichy. Zmarł na zapalenie płuc, którego się nabawił, oczekując przed urzędem w kolejce, by zarejestrować się jako Żyd.

Najważniejsze dzieła francuskiego filozofa to: *Materia i pamięć* (1896), *Ewolucja twórcza* (1907), *Energia duchowa* (1919) oraz *Dwa źródła moralności i religii* (1932).

Kinematograficzny charakter intelektu i *élan vital*

Problem, jaki mamy z **eleatami**, to ewidentna sprzeczność między tym, co nam mówi rozum, a tym, co nam mówi doświadczenie zmysłowe. Wiele pokoleń filozofów szukało satysfakcjonującego intelektualnie rozwiązania tego problemu. Jednym z nich był Henri Bergson. Dowodził on, że sposób argumentacji Zenona ukazuje naturę ludzkiego **intelektu**, a nie rzeczywistości. Nasz intelekt ma mianowicie, jak to określa Bergson, charakter kinematograficzny. Kiedy jesteśmy w kinie, wydaje nam się, że widzimy ruchomy obraz. Tymczasem są to obrazy rzucone na ekran, w bardzo szybko po sobie następujących odcinkach czasu. Każdy z tych obrazów, podobnie jak strzała w **paradoksie**

Zenona, jest nieruchomy. Jednak w naszym umyśle powstaje wrażenie ruchu. Bergson twierdził, że intelekt, który jest naszym narzędziem orientacji w otaczającej rzeczywistości, działa jak kamera filmowa – robi bardzo szybkie zdjęcia rzeczywistości i odtwarza je potem w umyśle niczym w kinie.

Czas, w jakim wyrzucona z dłoni rzutka pokonuje tor swojego lotu, da się podzielić na nieskończenie wiele momentów – w każdym z nich strzała nie porusza się, lecz jest w miejscu. Zatem ruch jest tylko złudzeniem. Za pomocą tego i innych paradoksów Zenon z Elei bronił nauk swojego mistrza, Parmenidesa, który za pomocą kilku czysto logicznych argumentów wykazał, że w świecie nie zachodzi zmiana.

Źródło: Pixabay, domena publiczna.

Czy na podstawie kilku wyjętych z rzeki kropeł możemy zrozumieć naturę rzeki?

Jednakże zdjęcie to nie rzeczywistość, a jedynie jej chwilowe zatrzymanie. Otaczający nas świat Bergson porównał do rzeki. Czy na podstawie kilku wyjętych z niej kropeł możemy zrozumieć naturę rzeki? Pojęcia, jakie urabiamy sobie w głowie na podstawie doświadczenia, są niczym te krople. Nie ujmują prawdy o rzeczywistości. Istotą tej rzeczywistości jest tymczasem pewien żywioł, kosmiczna siła, źródło twórczej ewolucji, życie, czyli, jak to określał Bergson, *élan vital*. Błąd eleatów polegał więc na tym, że nie rozumieli, iż nie można rzeczywistości podzielić na nieskończoną nawet ilość elementów.

Zdaniem Bergsona, w otaczającym nas świecie występują dwa kluczowe czynniki: czynnik dynamiczny i czynnik statyczny. *Élan vital*, określane czasem też przez francuskiego filozofa mianem ducha, to czynnik dynamiczny, materia zaś – to czynnik statyczny, bierny. Oto na przykład w przyrodzie widzimy z jednej strony pęd do reprodukcji, do powtarzania tego, co jest, z drugiej zaś – pęd do kreacji, ewolucji, do tworzenia coraz to nowszych form – konieczność i wolność połączone w jedną całość.

Te dwa główne czynniki życia są więc ze sobą ściśle powiązane – jak rzeka i jej koryto albo lawa i formy, jakie przyjmuje, gdy zastyga, jak myśl i słowa, za pomocą których ją wyrażamy. Intelktem poznajemy statyczny wymiar rzeczywistości, natomiast dynamiczny poznajemy za pomocą *intuicji*, która jest

Warto dodać, że Bergson odmiennie od Darwina rozumiał ewolucję. Nie działa ona na zasadzie mechanizmu adaptacji do środowiska. Gdyby tak było, dowodził Bergson, ewolucja zatrzymałaby się w bardzo wczesnym, ale skutecznym adaptacyjnie stadium. Tymczasem jej istotą jest żywiołowy pęd twórczy, poszukujący coraz bardziej złożonych i różnorodnych form manifestacji.

Źródło: Wikimedia Commons, domena publiczna.

zatem rodzajem współodczuwania istoty rzeczywistości, jej dynamicznego, żywiołowego i niewyraźnego charakteru.

Intuicjonizm filozoficzny

Intuicjonizm to stanowisko filozoficzne przyznające intuicji podstawowe znaczenie w procesie poznania. Pojęciem tym posługiwali się już autorzy starożytni i średniowieczni, jakkolwiek przypisywali mu bardzo różne znaczenia. Zazwyczaj rozumiano je jako rodzaj bezpośredniego, niepozostawiającego wątpliwości, zmysłowego bądź umysłowego ujęcia jakiejś konkretnej rzeczy lub idei. W filozofii Kartezjusza, a następnie Edmunda Husserla intuicja to bezpośrednie ujęcie tego, co oczywiste, na przykład faktu własnego istnienia. Henri Bergson dał początek irracjonalistycznej wersji współczesnego intuicjonizmu: intuicja stała się tu bezpośrednim wglądem w istotę rzeczy, osiągalnym na drodze pozaintelektualnej.

W jaki sposób koncepcja *élan vital* okazuje się przydatnym narzędziem do rozumienia otaczającej nas rzeczywistości? Jak odpowiedziałby na to pytanie Bergson?

Słownik

élan vital

(z fr. rozmach, pęd życiowy) najważniejsze pojęcie w koncepcji „ewolucji twórczej” Bergsona, które oznacza duchową siłę życiową, przeciwstawną materii; *élan vital* stanowi źródło niewyczerpanej twórczej inwencji życia, jest to potrzeba twórczości przenikająca cały świat istot żywych

eleaci

grecka szkoła filozoficzna działająca VI–V w. p.n.e. w Elei; eleaci ufali wyłącznie rozumowi i dedukcji, sądzili, że myśl zawsze odtwarza coś istniejącego, natomiast zmysły ulegają złudzeniom; odrzucając poznanie zmysłowe negowali wielość rzeczy i ich ruch; przyjmowali, że istnieje tylko jeden byt, niezmienny i nieuchronny; prekursorem eleatów był Ksenofanes z Kolofonu; do eleatów należeli m.in. Zenon z Elei i Melissos z Samos; eleaci występowali przeciwko jońskiej filozofii przyrody; mieli wpływ na Empedoklesa z Akragas, Anaksagorasa z Kladzomen, Demokryta z Abdera i Platona

ewolucja twórcza

(łac. *evolutio* – rozwinięcie) w myśli Bergsona, nieustanny rozwój, ciągłe stawanie się życia, które jest właściwością przyrody i wynika z jej sił wewnętrznych, dynamizmu ewolucyjnego, czyli *élan vital*

intelekt

(łac. *intellectus* pojmowanie, rozumienie), w filozofii należąca do osób duchowa władza poznawcza, zdolna do ujmowania bytu w sposób pozaempiryczny, nienaoczny; w szerszym, potocznym znaczeniu utożsamia się często intelekt z umysłem, rozumem, całokształtem wiedzy, doświadczenia i zdolności umysłowych człowieka bądź z inteligencją

intuicja

(łac. *intuitus* – wejrzenie) według Bergsona jest to „uświadomiony instynkt”; rodzaj poznania innego i doskonalszego niż poznanie intelektualne, dzięki któremu podmiot poznaje całościowo i bezpośrednio naturę bytu, bo przebywa jak gdyby w jej wnętrzu
jaźń głęboka (*le moi profond*)

najgłębsza warstwa świadomości człowieka; jest to warstwa nasza, własna, naturalna, w odróżnieniu od tej narzuconej przez świat zewnętrzny
jaźń powierzchowna (*le moi superficiel*)

warstwa świadomości związana z ciałem i z życiem zewnętrznym, wynikająca z oderwania stanów wewnętrznych od nas samych, z przystosowania się człowieka do rzeczywistości

paradoks

(gr. *paradoxos* – nieoczekiwany, niepojęty) twierdzenie zaskakująco sprzeczne z przyjętym powszechnie mniemaniem, często ujęte w formę aforyzmu; też: sytuacja pozornie niemożliwa, w której współistnieją dwa całkowicie różne lub wykluczające się fakty; rozumowanie pozornie oczywiste, ale skutek zawartego w nim błędu prowadzące do wniosków jawnie sprzecznych ze sobą lub z uprzednio przyjętymi założeniami

religia statyczna

religia wyrastająca z potrzeby znalezienia przez człowieka pocieszenia wobec konieczności przemijania; religia pierwotna, oparta na micie

religia dynamiczna

religia, dzięki której rozszerzają się horyzonty człowieka i przekracza on swoje bieżące potrzeby

Audiobook

Polecenie 1

Wysłuchaj poniższego tekstu i odpowiedz, z jakim rozumieniem trwania polemizuje Bergson?

Audiobook można wysłuchać pod adresem: <https://zpe.gov.pl/b/P1PWPDz9B>

Henri Bergson

Ewolucja twórcza

Życie, jak powiedzieliśmy, przekracza celowość, zarówno jak inne kategorie. Jest ono zasadniczo prądem puszczonym poprzez materię i wydobywającym z niej to, co może. Nie było więc, ściśle mówiąc, ani projektu, ani planu. Z drugiej strony jest aż nazbyt oczywiste, że reszta przyrody nie została podporządkowana człowiekowi: walczymy jak inne gatunki, walczyliśmy przeciwko innym gatunkom. Słowem, gdyby ewolucja życia natknęła się była na inne przeszkody po drodze, gdyby przez to prąd życia został rozdzielony inaczej, byłibyśmy fizycznie i moralnie dość odmienni od tego, czym jesteśmy. Z tych różnych względów niesłuszne byłoby zapatrywanie, że ludzkość, taka, jaką mamy przed oczyma, była z góry ukształtowana w ruchu ewolucyjnym. Nie można nawet powiedzieć, aby była punktem dojścia ewolucji całej, gdyż ewolucja dokonała się na kilku liniach rozbieżnych i jeżeli gatunek ludzki jest na końcu jednej z nich, inne jeszcze linie zostały przebieżone, z innymi gatunkami na końcu. W zupełnie innym znaczeniu uważamy ludzkość za rację bytu ewolucji.

Z naszego punktu widzenia życie przedstawia się w swej całości jako fala olbrzymia, która rozszerza się, poczynszy od pewnego ośrodka, a która na całym niemal swym obwodzie zatrzymuje się i obraca w ruch wahadłowy na miejscu: w jednym jedynym punkcie przeszkoda została obalona, impuls przeszedł swobodnie. Tej swobody wyrazem jest forma ludzka. Wszędzie indziej, prócz człowieka, świadomość została przyparta do muru; u samego tylko człowieka poszła dalej swoją drogą. Człowiek przedłuża więc nieograniczenie ruch życiowy, jakkolwiek nie pociąga ze sobą wszystkiego, co życie w sobie niosło. Po innych liniach ewolucji szły inne dążności, w życiu niegdyś zawarte, a z których człowiek bez wątpienia coś zachował, skoro wszystko przenika się nawzajem, ale zachował niewiele. Wszystko dzieje się tak, jak gdyby jakaś istota niezdecydowana i mglista, którą można nazwać, jak się chce, człowiekiem lub nadczłowiekiem, usiłowała się

urzeczywistnić i doszła do tego jedynie tak, że część siebie samej pozostawiła po drodze.
[...]

Z tego punktu widzenia szczególnie zacierają się niezgodności, których widowisko daje nam przyroda. Całość świata organicznego staje się jak gdyby glebą, na której wyrosnąć musiał albo człowiek sam, albo jakaś istota, która by była do niego moralnie podobna. Zwierzęta, choćby najbardziej oddalone, najbardziej wrogie naszemu gatunkowi, były pomimo to pożytecznymi towarzyszami drogi, na których świadomość złożyła to, co wlokła ze sobą, a co jej zawadzało; pozwoliły jej one wznieść się wraz z człowiekiem na wyżyny, z których widzi otwierający się znowu przed sobą nieograniczony widnokrąg.

Źródło: Englishsquare.pl sp. z o.o., licencja: CC BY-SA 3.0.

Źródło: Henri Bergson, *Ewolucja twórcza*, tłum. F. Znaniecki, Kraków 2003.

Polecenie 2

Znajdź podobieństwa i różnice między teorią ewolucji Bergsona i Darwina.

Polecenie 3

Odpowiedz na pytanie, czy, zdaniem Bergsona, człowiek jest celem ewolucji? Odpowiedź uzasadnij odwołaniami do powyższego tekstu.

Film edukacyjny

Okiem eksperta

Przekonaj się, co na temat koncepcji filozofii życia Henriego Bergsona powiedziała ekspertka.

Film dostępny pod adresem <https://zpe.gov.pl/a/DdKMMnV6U>

Film edukacyjny. Koncepcja filozofii życia Henriego Bergsona.

Wykłada dr Katarzyna Kasia.

Źródło: Englishsquare.pl Sp. z o.o., licencja: CC BY-SA 3.0.

Nagranie filmowe lekcji pod tytułem *Koncepcja filozofii życia Henriego Bergsona*.

Polecenie 1

Na podstawie filmu wyjaśnij, w czym przejawiała się nowatorskość myśli Bergsona.

Polecenie 2

Odpowiedz na pytania: W jaki sposób koncepcja *élan vital* jest przydatnym narzędziem do rozumienia otaczającej nas rzeczywistości? Jak odpowiedziałby na to pytanie filozof?

Ćwiczenie 1

Zaznacz odpowiedzi. Jakie są podstawowe aspekty filozofii życia Bergsona?

☐ Pęd życiowy jest odpowiedzialny za ruch lecz nie za rozwój.

☐ Życie jest wartością naczelną.

☐ Ewolucja życia dotyczy tylko zwierząt.

☐ Pęd życiowy (*élan vital*) przenika wszystko.

Ćwiczenie 2

Opisz, jaką rolę, według Bergsona, pełni w poznaniu intuicja?

Ćwiczenie 3

W jaki sposób powstaje jaźń? Zaznacz poprawną odpowiedź.

☐ W kształtowaniu jaźni ważniejsza jest asocjacja niż dysocjacja.

☐ Kształtowanie się jaźni to przede wszystkim odrzucanie tego co zbędne, to co nie ma znaczenia dla tworzenia się świadomości człowieka.

☐ Świadomość jest czymś odmiennym niż pamięć, ponieważ to co zapamiętane to zbyt mało by zbudować świadomość.

☐ Świadomość człowieka powstaje poprzez podział na dwa poziomy: głęboki (możliwy do uchwycenia w intuicji strumień przeżyć, to co sprawia, że istnieje jakieś ja) i powierzchowny (suma wrażeń, która może być ujęta pojęciowo).

Ćwiczenie 4

Odpowiedz na pytanie, jak rozumiesz wypowiedź dr Katarzyny Kasi, że *filozofia Bergsona jest fundamentalnie antyfilozoficzna*? Czy zgadzasz się z tym twierdzeniem? Uzasadnij swoją odpowiedź.

Dla nauczyciela

Autor: Paweł Kaniowski

Przedmiot: Filozofia

Temat: Henri Bergson i *élan vital*

Grupa docelowa:

Szkoła ponadpodstawowa, liceum ogólnokształcące, technikum, zakres rozszerzony

Podstawa programowa:

Zakres rozszerzony

Treści nauczania – wymagania szczegółowe

I. Kultura logiczna.

5. Uzasadnianie bezpośrednie: spostrzeżenie, introspekcja, intuicja. Uczeń:

- 1) odróżnia zdania, które można uzasadnić w odwołaniu do spostrzeżenia od zdań, które można uzasadnić w odwołaniu do introspekcji;
- 2) wyróżnia i objaśnia wybrane pojęcia intuicji (intuicja intelektualna, intuicja aksjologiczna, intuicja w sensie potocznym).

II. Elementy historii filozofii.

12. Egzystencjalizm. Uczeń:

- 4) charakteryzuje jeden z następujących kierunków filozofii XX wieku: filozofia życia, hermeneutyka, personalizm, filozofia dialogu;

Kształtowane kompetencje kluczowe:

- kompetencje w zakresie rozumienia i tworzenia informacji;
- kompetencje cyfrowe;
- kompetencje osobiste, społeczne i w zakresie umiejętności uczenia się;
- kompetencje w zakresie świadomości i ekspresji kulturalnej.

Cele operacyjne. Uczeń:

- rozumie pojęcie instytucjonalizmu filozoficznego H. Bergsona;
- wyjaśnia, na czym polega poznanie intuicyjne;
- dokonuje analizy koncepcji ewolucji twórczej H. Bergsona.

Strategie nauczania:

- konstruktywizm;
- konektywizm;
- nauczanie wyprzedzające.

Metody i techniki nauczania:

- ćwiczeń przedmiotowych;
- z użyciem komputera;
- dyskusja;
- audiobook;
- film.

Formy pracy:

- praca indywidualna;
- praca w grupach;
- praca całego zespołu klasowego.

Środki dydaktyczne:

- komputery z głośnikami, słuchawkami i dostępem do internetu;
- zasoby multimedialne zawarte w e-materiale;
- tablica interaktywna/tablica, pisak/kreda;
- telefony z dostępem do internetu.

Przebieg lekcji

Przed lekcją:

1. **Przygotowanie do zajęć.** Nauczyciel loguje się na platformie i udostępnia e-materiał: „Henri Bergson i *élan vital*” uczestnikom zajęć. Prosi uczniów o przygotowanie prezentacji na podstawie informacji zawartych w sekcji „Przeczytaj”. Uczniowie mają za zadanie przygotować przykłady z tekstów kultury oraz z życia ilustrujące zagadnienia związane z tematem lekcji.

Faza wprowadzająca:

1. Nauczyciel, po zalogowaniu się na platformie, wyświetla na tablicy interaktywnej lub za pomocą rzutnika temat lekcji oraz jej cele. Określa wiążące dla uczniów kryteria sukcesu.
2. **Dyskusja wprowadzająca.** Zalogowany na platformie nauczyciel sprawdza, którzy uczniowie zapoznali się z udostępnionym przed lekcją e-materiałem. Wybrani uczniowie prezentują efekty pracy w domu. Pozostali uczniowie zadają pytania prezentującemu oraz uzupełniają informacje o swoje przykłady. Tę część lekcji kończy

krótka dyskusja wokół poruszonej tematyki. Po zakończeniu dyskusji chętna lub wybrana osoba przedstawia wnioski.

Faza realizacyjna:

1. **Burza mózgów.** Nauczyciel zadaje uczniom pytanie: *Czy na podstawie kilku wyjętych z rzeki kropel możemy zrozumieć naturę rzeki?* Następnie informuje uczniów, że będą pracować metodą burzy mózgów i jeśli to konieczne, wyjaśnia jej zasady. Wyłania także moderatora, który będzie zapisywał pomysły na tablicy, a następnie określa czas wykonania zadania. Uczniowie podają swoje propozycje. Po zakończeniu fazy twórczej następuje wspólna weryfikacja pomysłów. Nauczyciel prosi uczniów, aby porównali swoje propozycje z informacjami zamieszczonymi na tablicy.
2. **Praca z multimediami.** Nauczyciel wyświetla na tablicy interaktywnej materiał z sekcji „Audiobook”. Uczniowie po zapoznaniu się z nim dzielą się na grupy i przygotowują odpowiedzi na pytania:
 - grupa 1: Z jakim rozumieniem trwania polemizuje Bergson?
 - grupa 2: Jakie są podobieństwa i różnice między teorią ewolucji Bergsona i Darwina.
 - grupa 3: Czy, zdaniem Bergsona, człowiek jest celem ewolucji?Po upływie ustalonego wcześniej czasu przedstawiciel wskazanej (lub zgłaszającej się na ochotnika) grupy prezentuje propozycje odpowiedzi, a pozostali uczniowie ustosunkowują się do nich lub je uzupełniają. Nauczyciel czuwa nad prawidłowym przebiegiem zadania, udzielając uczniom informacji zwrotnej.
3. **Praca z drugim multimediami.** Uczniowie zapoznają się z materiałem w sekcji „Film edukacyjny”. Klasa dzieli się na grupy. Każdy zespół opracowuje odpowiedzi do poleceń i ćwiczeń. Po wyznaczonym przez nauczyciela czasie liderzy grup odczytują propozycje. Nauczyciel komentuje rozwiązania uczniów.

Faza podsumowująca:

1. **Praca z tekstem źródłowym.** Uczniowie zapoznają się z tekstem źródłowym w sekcji „Film”. Odpowiedź na polecenie do tekstu jest przygotowywana na forum, jako efekt wspólnej dyskusji. Uczniowie przygotowują konspekt pracy argumentacyjnej, w której przedstawią interpretację omawianego tekstu źródłowego. Pracują indywidualnie.
2. Zalogowany na platformę nauczyciel ponownie wyświetla na tablicy temat lekcji i cele zawarte w sekcji „Wprowadzenie”. Każdy uczeń ma dokończyć zdanie, odwołując się do wyświetlonych treści: *Zaczynam się zastanawiać...*

Praca domowa:

1. Jak rozumiesz wypowiedź dr Katarzyny Kasi, że *filozofia Bergsona jest fundamentalnie antyfilozoficzna*? Czy zgadzasz się z tym twierdzeniem? Uzasadnij swoją odpowiedź.

Materiały pomocnicze:

- Bergson H., *Energia duchowa*, przeł. Skorulski K., Kostyło P., Warszawa 2004.
- Kołakowski L., *Bergson*

Wskazówki metodyczne opisujące różne zastosowania multimedium:

- Nauczyciel może wykorzystać medium w sekcji „Audiobook” do pracy przed lekcją. Uczniowie zapoznają się z jego treścią i przygotowują do pracy na zajęciach w ten sposób, żeby móc samodzielnie rozwiązać zadania.